

KÉRI KATALIN¹
**EGY KÖZÉPKORI ZENÉSZ ÉS ZENEPEDAGÓGUS:
ZIRJÁB, A FEKETERIGÓ**

Bevezetés

A tanulmány egy olyan, a kora középkorban kivételesnek számító egyéniség, a csodálatos énekhangja miatt művésznevén Zirjábnek („Feketerigónak”) nevezett férfi életútját mutatja be, aki Bagdadtól Córdobaig utazva, utóbbi helyen letelepedve összekötő szerepet játszott az iszlám keleti és nyugati területei, különböző uralkodói udvarok között. Elévülhetetlen érdemeket szerzett az ének- és zeneművészetben, a zenetanításban, az andalúziai zeneiskolák és hangszerkészítő műhelyek szervezésében csakúgy, mint a mindennapi élet számos területén, úgymint a gasztronómiában, a ruhaviseletben, a szépítkezésben és a szórakozási módok megújításában. Alakja a magyar szakirodalomban kevésbé ismert: ez az írás megpróbálja összefoglalni a vele kapcsolatos főbb nemzetközi kutatási eredményeket, és közelebb hozni őt a zenetörténet és a zenepedagógia iránt érdeklődő hazai olvasókhoz.

Az iszlám megjelenése Európában

A muszlimok a 8. század második évtizedében léptek az Ibériai-félsziget földjére, amikor Vitiza, vizigót király halála után párthívei összezsúfolták fiait, Roderichnek a csapataival. A nagyjából 15000 berber harcosával 711-ben átkelő Tarik ibn Zijád és a hozzá csatlakozó ifrikíjai helytartó, Múzá ibn Nuszajr kihasználva a vizigót ellentéteket, Hispánia jelentős részét vonta az iszlám fennhatósága alá. Ez a század a déli nagyvárosokkal kötött paktumok időszaka volt, az arabok és a berberok egyre jobban megvetették lábukat a térségben, és magukkal hozták az Ibériai-félszigetre az iszlám kultúráját. A Keletről és Észak-Afrikából érkezett seregek új, az európaiaktól jelentősen eltérő életvitelt, nyelvi és tudományos ismereteket közvetítettek, és így sajátos, mind az iszlám, mind a keresztény-zsidó civilizáció szempontjából egyedülálló világ alakult ki a kontinens délnyugati szegletében.

1 Prof. Dr. Kéri Katalin DSc., mb. intézetvezető egyetemi tanár (Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar)

Az akkori Andalúziában (amit a középkorban al-Andalúsznak neveztek) virágzott a keleti és nyugati hagyományokat ötvöző zene és költészet. A tudósok az antik görög ismeretek közvetítése mellett csodálatos eredményeket értek el a legkülönbélebb tudományok, mint például a matematika, a csillagászat, a kémia és az orvoslás terén; bámulatra méltó iskolákat és könyvtárakat emeltek; a mezőgazdaság is felvirágzott a kontinensünkre hozott új növényeknek, művelési, öntözési technikáknak köszönhetően. Átalakult és valóban művészetté nemesedett a gasztronómia; a keleti ruhaanyagoknak, bőröknek köszönhetően kifinomultabb lett az öltözködési kultúra, elegánssá és divatossá vált a kiművelt beszéd és viselkedés. Al-Andalúszban – gyakori hatalmi harcok és belviszályok ellenére – hosszabb-rövidebb időre megvalósult a béke, a *pax islamica*, amikor viszonylagos nyugalomban és szimbiózisban éltek együtt muszlimok, keresztények és zsidók, bár ezt néhány kutató megkérdőjelezi.²

Al-Andalúsz szellemi központja az akkori Európa legnépesebb és leggazdagabb városa, Córdoba volt. A kortársak a várost Bizánchoz és Bagdadhoz hasonlították, a szász apáca, Hroswita „a világ díszé”-ként emlegette.³ A kortársak leírásai szerint a városban mindig nagy volt a forgalom, az emberek jöttek-mentek a piacokra, a mecsetekbe, a közfürdőkbe és a kávéházakba. A köztereken cseréltek gazdát a különféle áruk, a rabszolgák és a gondolatok.

A Córdobában uralkodó Omajjáda dinasztia több tagja is élénk érdeklődést mutatott a művészetek, a tudományok és a könyvek iránt. Többen közülük könyvtárakat és iskolákat alapítottak, és maguk is foglalkoztak különféle művészetekkel, tudományokkal. Az algebra, a fizika, az orvostudomány, a filozófia, a csillagászat, a vallás- és jogtudomány, a botanika, a történetírás eredményeit a muszlim tudósok sok ezernyi könyvben foglalták össze, és jelentős fordítási munkákat is végeztek. Virágzott a költészet és a zene. A kalifátus idején al-Andalúszban jelentős iskolák jöttek létre, és az uralkodók fontos feladatuknak, a fejlődés alapjának tartották a tudományok és a művészetek, valamint az oktatási hálózat fejlesztését.⁴ Ebbe a környezetbe

² Shannon, Jonathan Holt: *Performing al-Andalus. Music and Nostalgia across the Mediterranean*. Indiana University Press, Bloomington –Indianapolis, 2015. 28–29.

³ García Tolsá, Jesus: *Los musulmanes. Historia social y economica de España y America I.*, Dir.: Vicens Vives, J., Ed. Vicens, Barcelona, 1982. 223.

⁴ Atkinson, Carroll – Maleska, Eugene: *Historia de la educación*. Martínez Roca, Barcelona, 1966. 407.

érkezett meg a 9. század elején Keletről Zirjáb, a neves énekes, zenész és zenepedagógus.

Zirjáb életútja

Perzsa eredetű, „feketerigó” jelentésű nevén Zirjáb, eredeti nevén Abu l-Haszán ‘Ali Ibn Nafi’ 789 és 857 között élt, és egészen biztos, hogy a korai iszlám világának egyik legsokoldalúbb, legtehetségesebb művésze és tanára volt, fordulatos és izgalmas életúttal. A középkori forrásokban kevés az adat az életútjáról, egyik kivétel al-Iszfaháni *Kitáb al-aghani* című, arab nyelvű munkája.⁵ A másik mű Hamdúna nevű leányának egyik leszármazottjától való, a címe *Akhabár Zirjáb*, és ez úgy ábrázolja őt, mint aki a legkifinomultabb udvari viselkedés megjelenítője volt Córdobában.⁶ Az arab történétírók később több műben is említik a tehetséges zenészt, például Ibn Khaldún az *al-Muqaddimah*⁷ című művében (5. fejezet 31. rész).

A nagyszerű énekes és zenész származásáról nincs a kutatók között egységes vélemény, kurd, perzsa, afrikai vagy arab családi eredetről is olvashatunk Zirjáb esetében, ám annyi bizonyos, hogy – miként ragadványneve is utal erre – a bőre sötét színű volt. Valószínű az is, hogy alacsony sorból származott, a Nafi’ név pedig arra utalhat, hogy egyik felmenője (talán az apja) az iszlámra áttért lehetett. A művész kiválóan értett a csillagászathoz, az asztrológiához, a geográfiához, az orvosláshoz, a zenéhez, a költészethez, és nagyon sokféle értelemben valóságos újitónak bizonyult az andalúziai muszlim területen, ahol három és fél évtizeden át, egészen a haláláig az Omajjádák córdobai udvarában élt.

⁵ Shannon, Jonathan Holt: *Performing al-Andalus. Music and Nostalgia across the Mediterranean*. Indiana University Press, Bloomington –Indianapolis, 2015. 39.

⁶ Reynolds, Dwight F.: Al-Maqqari’s Zirjáb: The Making of a Myth. *Middle Eastern Literatures*, 2008, vol. 11. No. 2. 166.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14752620802223756> (A letöltés ideje: 2026.06.22.)

⁷ Magyarul: Ibn Khaldún: *Bevezetés a történelembe*. Ford.: Simon Róbert. Osiris, Budapest, 1995.

1. kép

Zirjáb ábrázolása egy modern festményen

Forrás: http://muslimheritage.com/sites/default/files/ziryab_6.jpg

Zirjáb a gyermekkorát szülőföldjén, az ‘Abbászidák bagdadi udvarában töltötte, ahol a népszerű perzsa zenetanár, Iszhák al-Mauszili kiemelkedően tehetséges tanítványa volt. Tanárát, annak még híresebb apját, Ibrahimot, valamint őt, Zirjábót tartják ma a zenetörténészek az arab zene három „atyjának”.⁸ Tehetségére Harún al-Rashid kalifa is felfigyelt, tisztelte énekművészetét, gyakran hallgatta gyönyörű hangját. Bagdadból, azt 813-ban a sikereire féltékeny tanára miatt elhagyva, Zirjáb szíriai és a mai Tunézia területén található Kairouan-beli tartózkodás után, 822-ben került az Ibériai-félszigetre, az akkori uralkodó, II. alRahmán herceg környezetébe udvari zenészként. (Az udvarba I. al-Hakám herceg hívta meg, ám mire az énekes-zenész megérkezett, a herceg meghalt, így Zirjáb Hakám fia mellett állhatott munkába.) Nem csupán énekelt és zenélt, hanem alapított egy olyan iskolát is a művész, ahol a vezetésével nagyon magas szinten folyt a zenei nevelés. Havi fizetése a forrásadatok szerint 2000 arany dínár volt, amit az emír ünnepeken még további összegekkel is kiegészített.⁹ Zirjáb magas életszínvonalat teremtett ebből magának és családjának, volt egy szerényebb palotája és több vidéki pihenőháza is.¹⁰

⁸ Lebling, Robert W. Jr.: Flight of the Blackbird. *Aramco World*, 2003, July/August, 24-33. <https://archive.aramcoworld.com/issue/200304/flight.of.the.blackbird.htm> (A letöltés ideje: 2026. 06. 22.)

⁹ Cortés, Manuela: Ziryab, de Bagdad a la corte cordobesa. In: Benito, Julia Saiz-Pardo (coord.): *Ruta del Califato. Un recorrido histórico-monumental de Córdoba a Granada*. Fundación del Legado Andalusí, Granada, 2005. 178.

¹⁰ Lebling, 2003. i. m. (osz.n.)

Az énekes-zenész és zenepedagógus Zirjáb

Zirjáb életműve bővelkedett az újításokban, generációkon átívelő, egyes esetekben szinte napjainkig érő volt a hatása a zeneművészet és a zenepedagógia területén is. Énekművészetével például valódi iskolateremtő volt, és több ezer

(több szerző szerint körülbelül tízezer!) dalt ő maga szerzett.¹¹

2. kép

Zirjáb régi ábrázolása lantjáték közben

Forrás: http://muslimheritage.com/sites/default/files/ziryab_1_0.gif

Zirjábnek elvülhetetlen érdemei vannak a zenepedagógia területén is. II. ‘Abd al-Rahmán teljesen szabad kezet adott a művésznek az ifjak tanításában, megbízva őt azzal, hogy a tehetséges fiatalokat kiművelje az ének- és zeneművészetben. Zirjáb így egy olyan zeneiskolát szervezett, ahol lányok és fiúk is tanulhattak, és ahová felvételi vizsgával lehetett bekerülni. Sajátos módszereket fejlesztett ki nem csupán az énekesek tanításához, de már a kiválogatásukhoz is. Különleges módon tesztelte a jelentkezők fizikai adottságait. A hangerő és a hangszín felmérésére a diákoknak egyetlen erős, kitartott hangon kellett felkiáltaniuk (a források szerint a „Ya hajjám!” kifejezést használva).¹² Ez a kiáltás az „Ó, borbély!” vagy „Hé, köpölyöző” magyarra fordítva. De miért pont ezt a furcsa mondatot kellett kiabálniuk Zirjáb leendő

¹¹ Shannon, Jonathan Holt: *Performing al-Andalus. Music and Nostalgia across the Mediterranean*. Indiana University Press, Bloomington –Indianapolis, 2015. 38.

¹² Reynolds, Dwight F.: *The Biography of ‘Alī ibn Nāfi‘, Known as Ziryāb. Medieval Arab Music and Musicians*, 2022. 136.

<https://brill.com/display/book/9789004501546/BP000012.xml> (A letöltés ideje: 2026.06.22.)

tanítványainak a felvételi vizsgán? A dolognak nagyon is komoly zenepedagógiai és hangképzési oka volt! Abban az időben az emberek az utcán jó hangosan, teli torokból kiáltottak a vándorló borbélyokért/köpölyözőkért. Zirjáb azért választotta ezt a konkrét hétköznapi felkiáltást a hangteszthez, mert a kifejezés csupa nyílt „a” és „á” hangból áll (*Yā hajjām*). Ennek kiejtéséhez a jelentkezőnek szélesre kellett nyitnia a száját és a torkát, ami tökéletes volt a hang tisztaságának és rezonanciájának vizsgálatára. Mivel ez egy, a mindennapokban megszokott „utcai kikiáltás” volt, a diákok ösztönösen nem finomkodtak, hanem a rekeszizmukat használva, teljes tüdőből kiáltották el magukat. Zirjáb ebből az egyetlen, kitartott kiáltásból azonnal meg tudta állapítani a jelentkező hangerejét, hangszínét, tüdőkapacitását és a hangszállainak teherbírását.

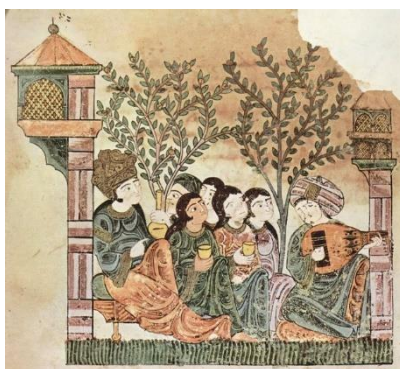
Háromlépcsős oktatási modell emelhető ki iskolája esetében: Zirjáb szakított a puszta utánzásra épülő, ad hoc tanítással. Szigorú, három fázisból álló tantervet dolgozott ki. Ennek egyik, legelső pillére volt a ritmus és a szöveg gyakorlása. A diákok először csak a versmértéket és a ritmust tanulták meg, dallam nélkül, pusztán ritmushangszerek kíséretével (dobolva). Ezt követte a tiszta dallam elsajátítása. Ha a ritmus már stabil volt, következett a dallam teljesen lecsupaszított, mindenféle hajlítás vagy díszítés nélkül történő megtanulása. Végül pedig, megkoronázva az addigi fáradozásokat, Zirjáb növendékeinek a legmagasabb szinten tanította meg a művészi árnyalatokat, a glissandókat, a trillákat és a *tarab* (a zenei extázis, a mély érzelmi bevonódás) előhívásához szükséges finomságokat.

Fennmaradtak arról is forrásrészletek, milyen konkrét eszközöket, módszereket használt Zirjáb az énekiskolájában. A légzéstechnika javítása érdekében például a gyengébb tüdőkapacitású tanítványok dereka köré szorosan egy turbánt kötött, hogy éneklés közben fizikailag is érezzék a rekeszizom megfelelő támasztát. Artikulációs gyakorlatai is újdonságnak számítottak Córdobában: ha a tanítvány nem nyitotta ki eléggé a száját, vagy nem volt tiszta az artikulációja, Zirjáb egy apró fadarabot (egyes források szerint egy fél dióhéjat) helyezett a fogai közé. Ez a módszer kísértetiesen hasonlít a későbbi évszázadok retorikai és színészmesterség-gyakorlataira.¹³ Érdekes életrajzi adalék, hogy Zirjáb 10 saját gyermeke közül öt fia és mindkét leánya is zenész lett.

¹³ Reynolds, 2008, i. m.

A lant megújítása

Zirjáb útmutatásai és erőfeszítései nyomán nem csupán énekiskolák, hanem neves és fontos andalúziai hangszerkészítő műhelyek is létrejöttek különböző andalúziai városokban, ezek közül kiemelkedett Sevilla.¹⁴ Lantművészként nem csupán játszott a hangszeren, az arabul 'ud nevű zeneszerszámon, hanem technikai értelemben is megújította azt: a hagyományosan használt 4 húr mellé egy ötödiket is tett a lantra (a 2. és 3. húr közé), a lélek szimbólumaként. Az akkoriban általánosan elterjedt fa-pengetők helyett ő sastoll segítségével pengette a lantot.¹⁵ A hangszer alsó húrjainak elkészítéséhez oroszlánkölykök belét használta, és olyan lantot is alkotott, amelynek a súlya harmada volt az addig használtakéhoz képest.¹⁶¹⁷

3. kép

Lantjáték 12. századi ábrázolása egy arab kéziratban

Forrás: http://muslimheritage.com/sites/default/files/ziryab_2.jpg

Zirjáb, a mindennapi szokások átformálója

Nem csupán a zenetörténet, hanem a mindennapok históriája szempontjából is fontos Zirjáb személye. A „Feketerigó” nagy újításokat vitt például az andalúziai ruhaviseletbe is. Ő terjesztette el azt a divatot, hogy mindig az évszaknak megfelelő ruházatot kell viselni, nem csupán a ruhák anyagát, hanem azok színét

14 Shiloah, Amnon: Islamic Art – Music. In: Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Islamic-arts/Music#ref316652> (A letöltés ideje: 2026.06.22.)

15 Neubauer, Eckhard: Ziryāb. In: Sadie, Stanley – Tyrrell, John (eds.): The New Grove Dictionary of Music and Musicians. 2. kiadás, 27. kötet. Macmillan, London, 2001.

16 Reynolds, Dwight F.: ‘Abd al-Rahmān II and Ziryāb, 822–852. Routledge, Abingdon-on-Thames, 2020. 62. [https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-mono/10.4324/9780429281655-](https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-mono/10.4324/9780429281655-17/abd-al-ra%E1%B8%A5m%C4%81n-ii-ziry%C4%81b-822%E2%80%93852-dwightreynolds)

[17/abd-al-ra%E1%B8%A5m%C4%81n-ii-ziry%C4%81b-822%E2%80%93852-dwightreynolds](https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-mono/10.4324/9780429281655-17/abd-al-ra%E1%B8%A5m%C4%81n-ii-ziry%C4%81b-822%E2%80%93852-dwightreynolds) (A letöltés ideje: 2026.06.22.)

tekintve is, tulajdonképpen divatnaptárat készített. Ő vezette be a tunikát a férfiak és nők körében is, valamint a keskeny ujjakkal szabott ruhát.¹⁸ A férfi és női frizurák vonatkozásában is radikálisan új divatot teremtett: megérkezése előtt Andalúziában mindkét nem tagjai többnyire hosszú haját viseltek. Ő hozta divatba a rövidre vágott haját, mely szabadon hagyta a nyakat, és a rövid frufrut, mely látni engedte a szemöldököket. A córdobai hercegi udvarban, aki tehetett, az ő útmutatásai szerint, rózsavízzel mosta a haját, és még a további hajápoláshoz is voltak általa ajánlott szerek, pakolások.

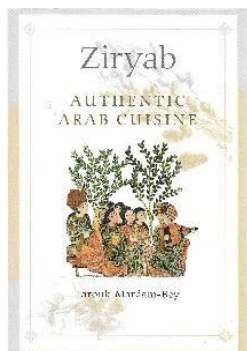
Egészségügyi, higiéniai szempontból is figyelemre méltók Zirjábnek azok a kezdeményezései, hogy reggel és este is érdemes fürdeni, tisztálkodni; és hogy a kellemetlen szagok ellen a lakótér és a test illatosításával lehet védekezni, tőle eredeztethető a dezodor ösének „feltalálása”. Hirdette azt is, hogy a fogakat folyamatosan tisztogatni kell, ehhez krémszerű, a mai fogkrémek előzményének tekinthető kencéket kevert. Mintát adott a divatos manikűrre, krémeket készített a bőr selymessé varázslásához és a depilációhoz. Mai fogalommal élve azt mondhatjuk, hogy „szépségszalont” nyitott Córdobában, és igyekezett mindazt közvetíteni az ottani előkelőségeknek, amit Bagdadban, az Abbászidák udvarában korábban látott.¹⁹ Újításokat hozott a szórakozási formákban is: a kutatók közül többen Zirjábhoz kapcsolják a sakk és a póljáték európai megjelenését.

A gasztronómia története sem lehet teljes Zirjáb újításainak és törekvéseinek említése nélkül. Olyan gyümölcsöket, zöldségeket és ételkészítési eljárásokat vezetett be a córdobai előkelők körében, amelyek máig élnek a spanyol, tágabban az európai kulináriában. Nélküle például nem ismernénk a spárgát, a húsgombócot, a halak és húsok tartósítására Spanyolországban ma is használt ecetes-fűszeres pácot, a lecsóhoz kicsit hasonló, *pisto* nevű spanyol ételt. Zirjáb népszerűsítette a kulturált borfogyasztást is, amit abban az időben (mértékkel fogyasztva) még nem tiltott az iszlám. Nem csupán az ételek elkészítése, de azok feltalálásának a sorrendje, az illendő étkezési módok bevezetése is az ő nevéhez kapcsolható. Kijelenthetjük, hogy az, a nyugati világ – így hazánk – esetében ma is folytatott szokás, hogy reggel, délben és este étkeznek az emberek, s hogy a főétkezés három, egymást követő fogásból: a

¹⁸ Ruiz, Ana: Vibrant Andalusia. The Spice of Life of Southern Spain. Algora Publishing, New York, 2007. 38.

¹⁹ Amer, Shahrar: Crossing Borders. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008. 151.

levesből, a fő ételből és a desszertből áll, neki köszönhetjük. Azt ugyancsak Zirjáb vezette be, hogy az italokat ezüst vagy arany fémkupák helyett kecses és könnyed üveg poharakban kezdték felszolgálni, és hogy az asztalokra az ételek elhelyezése előtt terítőket tettek.²⁰ A kézzel evés helyett széles körben megismertette az emberekkel a kanalat. Az általa képviselt, kifinomult gasztronómiáról több írás is született az elmúlt évtizedekben, de a legteljesebb munkát a damaszkuszi születésű író, újságíró, Farouk Mardam-Bey írta, *Zirjáb konyhája* címmel.²¹

4. kép

Mardam-Bey könyvének címlapja

Forrás: <https://images-na.ssl-images-amazon.com/images/I/9142eYJHtxL.jpg>

Zirjáb emlékezete

Robert Lebling tanulmányában azt írta, hogy egyáltalán nem meglepő, hogy ma a legtöbb nyugati ember nem ismeri már Zirjáb nevét, mert „a kollektív emlékezetből kiesett”, ám azok az újítások, amelyeket az ének- és zeneművészetben, a zenepedagógiában, a hangszerkészítésben, a mindennapi öltözködési, étkezési és viselkedési szokásokban ő hozott el kontinensünkre, a legtöbb esetben a mai napig élnek, úgy, hogy az eredetükre már egyáltalán nem is gondolunk.²² Természetesnek vesszük az arablant szerkezetét, a flamencót, a szép asztalterítést, az ételeink felszolgálási, tálalási sorrendjét, a fogkrémmel történő fogmosást, az évszakhoz igazodó ruhákat, a test és a lakótér illatosítását és számos más olyan dolgot, amelyek európai elterjesztése vagy bevezetése

²⁰ Tuñón de Lara, Manuel (dir.): *Historia de España III. – La España musulmana*. Ed. Labor, Barcelona, 1984.; Ruiz, 2007. i. m. 38.;

²¹ Mardam-Bey, Farouk: *La cuisine de Ziryab. Propos de tables, impressions de voyages et recettes pouvant servir d'initiation pratique à la gastronomie arabe*. Sindbad, Actes Sud, Paris, 1998.

²² Lebling, 2003. i. m. (osz.n.)

teljesen vagy részben Zirjábtól, az ő környezetéből, a 9. századi córdobai uralkodói udvarból indult el.

A mai andalúziai, tágabban spanyol zenetörténetben is gyakran emlegetik Zirjábót, mint olyan kivételes tehetségű embert, aki Bagdadtól Córdobáig képes volt átölelni, befogadni, ötvözni és számos, utána következő generációnak is átadni a zenei hagyományokat. *Reynolds* szerint Zirjáb szerepének, jelentőségének a kiemelése része annak a folyamatnak, amely során a történészek a középkori al-Andalúz időszakát valamiféle aranykorként értelmezik.²³ *Shannon* szerint a Feketerigó élettörténetének állomásai nem csupán

Spanyolországban, hanem Szíriában és Marokkóban is tényként élnek az emlékezetben,²⁴ és ha vannak is ebben vitatható részletek, egészen biztosak lehetünk abban, hogy Zirjáb kivételes ember volt. Nevét ma is kórusok, zenei együttesek viselik, a legendás gitáros, Paco de Lucia egyik lemezét Zirjáb után nevezte el²⁵. Egy hazai cikkíró, Wekerle Szabolcs szerint a tehetséges művész „csodálatos játékával, valamint énekhangjával maradandó hatást gyakorolt a spanyol zenére; végső soron neki köszönhető az is, hogy az iraki lantból kialakult a spanyol gitár, az ősi perzsa dallamokból pedig a spanyol flamenco.”²⁶ Számos, Zirjábról elnevezett étterem, hotel, kávéház is működik ma Spanyolországban csakúgy, mint például Marokkóban, de még a nevét viselő parfüm és divatbemutató is létezik. A híres középkori „Feketerigó” emlékezete máig összekapcsolja különböző kontinensek jó zenéért rajongó, és a kifinomult ételeket, elegáns divatot kedvelő lakosait.

5. kép

Paco de Lucia Ziryab című lemeze

[Teljes lejátszási lista megtekintése](#) (8 felvétel)

²³ Reynolds, 2008, i. m. 166.

²⁴ Shannon, 2015, i. m. (osz.n.)

²⁵ Paco de Lucia - Ziryab (Live in Sevilla) (10:12)

²⁶ Wekerle Szabolcs: Sastoll pengető – Pesten él Omar Bashir, a világ egyik legjobb arablantjátékosa. Magyar Nemzet, 2014. március 8. 34.